

**Штаб поселеної кірасирської дивізії чергування перших
чотирьох округів Українського військового поселення,
м. Чугуїв Зміївського повіту Слобідсько-Української,
з 1835 р. – Харківської губернії**

(назва фонду)

Фонд № 1351

Опис № 2

(назва опису)

1825–1858 рр.

(крайні дати документів)

ПЕРЕДМОВА

Військові поселення – особлива система організації війська, яка поєднує військову службу з сільськогосподарською працею.

Створюючи поселення, уряд прагнув скоротити військові витрати та ліквідувати рекрутські набори. Ініціатором військових поселень був імператор Олександр I. Так, 6 квітня 1817 р. з'явився указ імператора про наміри “дать воинам свою оседлость” і призначалися для “первого опыта” казенні поселення у Зміївському і Вовчанському повітах Слобідсько-Української губернії¹. Також було створено особливу Межову комісію для розмежування поміщицьких земель, навколо військових поселень².

За період 1817 – 1825 рр. у Слобідсько-Українській, Херсонській, Катеринославській губерніях було поселено 16 кавалерійських полків, що входили до групи південних військових поселень. Місцеве управління зосереджувалось у штабах, центральне – в Особливому штабі поселених військ, який очолював Аракчєєв Олексій Андрійович – генерал, граф, військовий міністр (з 1808 р.), член Державної ради, з 1810 р. – голова департаменту військових справ Державної ради Російської імперії.

На території Слобідської України було створено вісім кавалерійських округів, до яких входило у першій половині XIX ст. вісім кавалерійських полків (Друга кірасирська та Друга уланська дивізії); назви деяких з часом змінювалися:

1-й округ – Катеринославський кірасирський полк (з 1837 р. – Кірасирський її імператорської високості великої княжни Марії Миколаївни полк); 2-й округ – Глухівський кірасирський полк (з 1832 р. – Кірасирський його імператорської високості великого князя Михайла Павловича полк); 3-й округ – Астраханський кірасирський полк (з 1838 р. – Кірасирський принца Вільгельма Прусського полк); 4-й округ – Псковський кірасирський полк; 5-й округ – Білгородський уланський полк; 6-й округ – Чугуївський уланський полк; 7-й округ – Борисоглібський уланський полк; 8-й округ – Серпухівський уланський полк.

¹ Полное собрание законов Российской империи. Первое собрание (1649 – 1825). – СПб., 1830. – Т. 34. – № 26772. – С. 179 – 180.

² Там само. – № 26673. – С. 180 – 181.

Штаб поселеної кірасирської дивізії чергування перших чотирьох округів Українського військового поселення (далі – Штаб) був заснований у м. Чугуїв Харківської губ. у 1822 р.

Після ліквідації військових поселень, фонд Штабу був прийнятий на зберігання до окружного архіву Харківського військового округу. Згідно з розпорядженням Головного штабу, в 1889 р. фонд передано до Московського відділення загального архіву Головного штабу³.

Наприкінці 1920-х – на початку 1930 рр. з м. Москви до м. Харкова було повернено значну кількість фондів, що діяли на території Слобідсько-Української, Харківської губерній⁴. Серед них і фонд Штабу, що надійшов у 1939 р. до Державного архіву Харківської області⁵.

У 1954 р. фонд було передано до ЦДІА УРСР та прийнято на зберігання під номером 1351⁶. Фонд містить документи штабів 1-го, 2-го, 3-го і 4-го кавалерійських округів Українського військового поселення.

Діловодний опис 1, складений у 1864 р. мав ряд недоліків: заголовки недостатньо повно розкривали зміст документів; рукописний текст місцями нерозбірливий; чорнило майже вицвіло; крайні дати документів визначено неточно; опис мав подвійну нумерацію справ – чорнилом та червоним олівцем.

У 2012 р. проведено науково-технічне удосконалення описів 1, 2, 3 фонду 1351. У процесі роботи було уточнено і перескладено заголовки справ, виявлено та уточнено крайні дати та місце події.

Документи фонду 1351 (оп. 1, 2, 3) хронологічно охоплюють 1822 – 1864 рр.

Діловодна документація органів управління військовими поселеннями дозволяє провести точне датування різних подій, розкриває спосіб управління військовими поселеннями.

Журнали вхідних і вихідних документів Штабу містять резолюції і розпорядження полкових і дивізійних командирів, рапорти командирів волостей,

³ Центральний державний історичний архів України, м.Київ (далі – ЦДІАК України), ф.1351, оп. 1, спр. 163, арк. 29

⁴ Іванов Є. Українські фонди, перевезені з Москви // Архівна справа. – 1927. – Кн.4. – С.45

⁵ ЦДІАК України, справа фонду 1351, т. 1, арк. 1, 3

⁶ Там само

внутрішні розпорядження з кадрових та господарчих питань, вирішення майнових суперечок тощо.

Окремі справи стосуються будівництва храмів і господарчих споруд, заснування шкіл.

Судові справи військових поселенців показують особливості судочинства у військових поселеннях. В них містяться витяги з військового законодавства, протоколи допитів, формуляри правопорушників, листування, вироки. Понад половина злочинів пов'язано з порушенням горілчаної монополії – на території військового поселення дозволено було вживати алкоголь куплений виключно в межах поселення. Решта справ стосується крадіжок худоби, речей і втеч.

Недіючий опис внесено до фонду на правах справи.

Опис фонду 1351 оформлено таким чином: перша графа – порядковий номер; друга графа – діловодний номер справи; третя графа – заголовок справи; четверта графа – крайні дати документів; п'ята графа – кількість аркушів у справі; шоста графа – примітки.

Провідний науковий співробітник відділу
довідкового апарату та обліку документів

В. О. Ляшенко

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

губ.	—	губернія
ін.	—	інший, інші
пов.	—	повіт
сл.	—	слобода

№№ з/п	Діло-водний номер	Заголовок справи	Крайні дати	Кількість арк	Примітки
1	Справа про розмежування земель при формуванні округів військового поселення 2-ї кірасирської дивізії; журнали Комітету оцінки маєтків, земель, дач; списки власників, що проживали у селах поселення	8 – 30 липня 1825 р.	261		
2	Справа про розмежування земель при формуванні округів військового поселення, підпорядкованих дивізії. Відомості про загальну кількість земель, лісів, будинків округів Астраханського, Глухівського, Катеринославського, Псковського кірасирських полків тощо	25 червня 1825 р. – 7 липня 1826 р.	190		
3	Справа про заснування та облік богаділень в округах військових поселень 2-ї кірасирської дивізії. Є документи за 1819 р., зокрема, іменний список поселенців	16 березня – 28 липня 1829 р.	50		
4	Справа про фінансові питання округів військових поселень 2-ї кірасирської дивізії	30 січня 1829 р. – 14 січня 1830 р.	85		
5	Журнал вихідних документів Штабу	1 липня – 31 грудня 1830 р.	389		
6	Журнал вхідних документів Штабу	1 липня – 30 грудня 1831 р.	252		
7	Журнал вихідних документів Штабу	3 січня – 31 грудня 1831 р.	242		
8	Журнал вихідних документів Штабу	1 травня – 30 червня 1832 р.	483		
9	Журнал вихідних документів Штабу	1 липня – 31 серпня 1832 р.	398		

№№ з/п	Діло-водний номер	Заголовок справи	Крайні дати	Кількість арк	Примітки
10		Листування Штабу з начальниками округів щодо важкого економічного стану господарств військових поселенців через посуху, їх переселення з родинами в ін. губернії на зимовий період; іменні списки військових поселенців; рапорти командирів про забезпечення провіантом; відомості про кількість господарів та їхніх помічників, які мають велику рогату худобу	6 травня 1833 р. – 19 січня 1835 р.	838	
11		Журнал вхідних документів чергування Штабу поселених ескадронів 1-ї кірасирської дивізії	1 січня – 31 грудня 1834 р.	416	
12		Журнал вихідних документів чергування штабу поселених ескадронів 1-ї кірасирської дивізії	3 липня – 31 серпня 1834 р.	247	
13		Журнал вихідних документів Штабу	11 лютого 1835 р. – 31 грудня 1837 р.	319	
15		Справа про ремонт кам'яної церкви Зішестя Святого Духа в сл. Ново-Катеринославль Куп'янського пов. Харківської губ.	лютий 1840 р. – 21 лютого 1843 р.	39	
16		Журнал вхідних та вихідних документів Штабу	1 липня – 31 грудня 1841 р.	700	
17		Справа про заснування парафіяльних шкіл в округах Українського військового поселення	12 січня – 13 квітня 1843 р.	67	
18		Журнал вхідних документів Штабу	1 вересня – 31 грудня 1846 р.	123	
19		Білет, видані військовим поселенцям на переміщення, відрядження в межах округів Українського військового поселення	23 травня 1853 р.– 10 жовтня 1856 р.	450	

№№ з/п	Діло-водний номер	Заголовок справи	Крайні дати	Кількість арк	Примітки
20		Справа про формування стрілецьких дружин рухомого ополчення з військових поселенців для придушення селянських виступів у Київській губ.	19 серпня – 10 грудня 1855 р.	1395	
21		Журнал вхідних документів Комісії військового суду при чергуванні чотирьох округів Українського військового поселення у справах підсудних офіцерів колишньої Кримської армії	3 січня – 31 грудня 1857 р.	39	
22		Журнал вихідних документів Комісії військового суду при чергуванні чотирьох округів Українського військового поселення у справах підсудних офіцерів колишньої Кримської армії	5 січня – 31 грудня 1857 р.	40	
23		Штрафний журнал Штабу. Іменні списки військових поселенців, на яких було накладено штрафи	27 листопада 1857 р. – 21 червня 1858 р.	168	
24		Діловодний опис, складений у 1941 р.		5	